

A kanadai tudományos és műszaki információs rendszer

Kanadában az elmúlt évek során több tanulmány és jelentés foglalkozott a tudományos és műszaki tájékoztatással. A legismertebbek:

- a Tyas-jelentés, amely a tudományos és műszaki tájékoztatás egészét tárgyaló, kimerítő tanulmány;
- a Katz-jelentés, a kormány részére készült munka;
- a Solandt-jelentés, mely a Science Council of Canada Report No.6. kiadvány-sorozatban jelent meg.

A Tyas-jelentés egy új tudományos és műszaki tájékoztatási iroda /STI - Scientific and Technical Information Agency/ felállítását javasolta.

A Katz-jelentés elfogadhatatlannak találta a jelen helyzetben egy új iroda létesítését, helyette azt tanácsolta a kormánynak, hogy az Országos Kutatási Tanács /National Research Council/ kapjon felhatalmazást egy olyan igazgatói tanács megszervezésére, mely a tudományos és műszaki tájékoztatás területén az általános felelősséget gyakorolná.

A Solandt-jelentés feldolgozza az előző jelentések felmérését, javaslatát, elsődleges célja azonban a kormányzat szerepének tisztázása a tájékoztatási rendszer kialakításában, és ennek érdekében az Országos Tudományos Tanács /National Research Council/ keretében létrehozandó Tudományos és Műszaki Információs Bizottság feladatának felvázolása.

A kanadai tájékoztatási rendszerben szinte valamennyi tanulmány és jelentés a feladatokat elsősorban a tudományos és műszaki tájékoztatásra korlátozta, beleépítve szervesen az egész kanadai könyvtár-hálózatot, a nemzeti könyvtárat is, és a társadalomtudományok terén megoldandó tájékoztatási feladatokat későbbre halasztotta.

Figyelemre méltó a fent említett jelentésekben - elsősorban a Tyas-jelentésben - az a tény is, hogy különbséget tesz a kutató és az ipari szakember információs igénye között, és a kialakítandó tájékoztatási rendszer feladatait is e szerint szabja meg. Ez a disztinkció egyaránt befolyásolja mind a könyvtárak gyarapítási munkáját, mind a tájékoztató szolgáltatások színvonalát és jellegét.

A tájékoztatási politika legfőbb általános célkitűzései:

1. a meglévő információs szolgáltatások maximális kihasználása és újak kialakítása;
2. az információcsere és a nemzetközi együttműködés előmozdítása;
3. az oktatás és képzés támogatása a tájékoztatástudomány és a tájékoztatási technika területén;
4. a kutatás elősegítése a tájékoztatástudomány és tájékoztatási technika területén;
5. az információs rendszer kidolgozása mind angol, mind francia nyelvterületen;
6. a távolság csökkentésének biztosítása az igénylő és az információs forrás között.

Az Országos Tudományos Tanács, amelyet a tudományos és ipari kutatások támogatására létesítettek, fontos szerepet játszik a kanadai információs rendszerben. Az ipari igények speciális kielégítésére - főleg a kis- és középméretű üzemek részére - hozta létre a TIS /Technical Information Service = Műszaki Tájékoztató Szolgálat/-ot, amely 1945-ben alakult meg. Jelentőségét szemlélteti az a tény, hogy 33 000 ipari vállalat 96%-a 200 vagy ennél kevesebb alkalmazottat foglalkoztat; e szektor foglalkoztatja az ipari munkaerők 40%-át és termeli az ipari termékek 40%-át. A TIS szolgáltatásai díjmentesek és a kormány 1,5 millió kanadai dolláros támogatásából tartják fenn. Központi irodái Ottawaban vannak, 11 területi irodája pedig elszórtan működik Kanada egész területén. Az Országos Kutatási Tanács Könyvtára beszerzési politikáján, szolgáltatásain keresztül kezdettől fogva országos ellátásra törekedett. De facto csak 1966-ban nyerte el az Országos Tudományos Könyvtári /National Science Library/ statut. Feladata az alaptudományi kutatások, az alkalmazott kutatások és az ipari kutatások információs igényének kielégítése.

A Tanács általános információs felelősségéből kifolyóan a könyvtár tevékenysége is döntően országos jellegű feladatok megoldását segíti. Kiemelhetők a következők:

1. A világ tudományos szintű primer kiadványaiból az Országos Tudományos Könyvtár, a szakkönyvtárak, egyetemi és egyéb könyvtárak állományait koordinálva a tudományos műszaki információs igények széles körű kielégítésére alkalmas összegyűjtemény jött létre. A kanadai periodikus kiadványok központi címjegyzéke pl. 40 000 címről nyújt tájékoztatást.
2. A primer tudományos kiadványok alapján másodlagos szolgáltatással biztosítja a figyelem-felhívó szelektív tájékoztatást. E téren a számítógépek alkalmazása jelentős mértékben segíti az információk közreadásának hatékonyságát, továbbá a világméretű tájékoztató tevékenységben a nemzetközi részvételt.
3. A primer tudományos kiadványgyűjteményeken és az ezekről tájékoztató szolgáltatásokon kívül különösen fontos tény a tudományos-

műszaki adattárak létesítése. Az adatok nemzetközileg elfogadott kritikai értékelését a Tudományos Szervezetek Nemzetközi Tanácsa keretében a CODATA végzi, amelyben Kanada is képviselteti magát.

4. A kormányzat vagy a felelős gazdasági, politikai, tudományos vezetők döntéshozó munkájához vagy a döntésekhez szükséges műszaki-kereskedelmi /vállalati/ információk biztosítása ugyancsak a tudományos és műszaki tájékoztatás feladata, és ezt a tevékenységet is ellátja az Országos Tudományos Könyvtár. Ezek az adatok statisztikai, vállalati, pénzügyi, piaci, demográfiai jellegűek, vagy egy adott gyártmányra vonatkozhatnak. Különböznek a primer tudományos ismeretektől elsősorban abban, hogy mind eredetüket, mind természetüket illetően elsődlegesek, egy-egy időszakra vonatkoznak, nincs archivális értékük, és alig vagy semmi közük a tudományhoz.

Megemlítendő a kanadai Nemzeti Könyvtár /National Library/ szerepe is a tájékoztatási rendszerben, mint annak szerves része. Feladata a Kanadában közreadott és Kanadára vonatkozó könyvek gyűjtése, továbbá központi nyilvántartások és katalógusok fenntartása, illetve gondozása.

Az országos információs rendszer kialakításánál a következő problémákkal kell szembenézni:

1. A központi szolgáltatásokat illetően elővigyázatos szervezéssel kell biztosítani bizonyos feladatok ellátására létesült központi intézmények duplicitásának elkerülését.

2. Ezzel egyidejűleg a központi feladatot ellátó intézményeknek biztosítaniuk kell a teljes feladatkör ellátását. A jelenlegi helyzetben a szakirodalmi ellátást az Országos Tudományos Könyvtár a tájékoztatási rendszerbe tartozó valamennyi könyvtárral együtt biztosítja.

3. Tájékoztatást kell adni a Kanada egész területén nyilvántartott gyűjteményekről és a legfontosabb információs szolgáltatásokról.

4. Elő kell segíteni a Kanadában és Kanadán kívül keletkező információk cseréjét.

A Solandt-report kategorizálva kifejti azokat a költség-tényezőket is, amelyek figyelembe veendőek a különféle információs rendszerek fenntartása költségeinek vizsgálatakor. 1967-1968-as adatok alapján a kanadai könyvtári és tájékoztatási rendszer éves költségét 100-150 millió dollárban jelöli meg.

A kanadai tudományos és műszaki információs rendszer fejlődésének ismertetése nem lenne teljes, ha nem térne ki az utóbbi években kifejlesztett, az Országos Tudományos Könyvtár számítástechnikai központja segítségével üzemeltetett, országos jellegű, számítógépes szolgáltatásokra. Egyik közülük a CAN/SDI - Canadian Selective Dissemination of Information.

Ennek a három éves kísérleti időszak után 1969-ben megindított, gyors, figyelemfelhívó, szelektív, témafigyelési és esetenként retro-

spektív szolgáltatásnak egyre növekvő szerepe van a kanadai tudományos és műszaki tájékoztatási feladatok megoldásában, másrésztől, a világon egyedülálló méreteiben, országosan konvertáltan dolgozzák fel a különböző, mágnesszalagon beszerezhető publikációkat. Az Országos Tudományos Könyvtár ugyanis amellett, hogy nyomtatvány formájában közel 400 referálólapot szerez be, a legismertebbekből /Chemical Abstracts; Nuclear Science Abstracts; Index Medicus/ a kevésbé ismertekig /Rheology Abstracts; Water Pollution Abstracts/, 1970-71-ben már hét mágnesszalagos kiadványra is előfizetett és állandóan figyelemmel kíséri a további bővítési lehetőségeket. Még tovább növekedett azonban a CAN/SDI országos szelektív tájékoztatásba bevont mágnesszalagos szolgáltatások száma, hétről tízre, a könyvtár és két másik szervezet /National Library; Geological Survey of Canada/ kooperációja révén. Ennek értelmében a CAN/SDI a következő mágnesszalagos szolgáltatások alapján nyújt tájékoztatást:

BA Previews /Biological Abstracts Previews/;

CT /Chemical Titles/;

CA Condensates /Chemical Abstracts Condensates/;

Geo.Ref. /Geological Reference File/;

INSPEC /Information Service in Physics, Electrotechnology, and Computers and Control/;

ISI Source, Organization and Citation File;

MARC II /Machine Readable Cataloguing II/;

PIP /Pollution Information Project/;

MEDLARS /Medical Literature Analysis and Retrieval System/;

COMPENDEX /Computerized Engineering Index/.

A CAN/SDI szolgáltatás e mágnesszalagok előfizetésével összesen több mint 25 000 tudományos, műszaki, kereskedelmi folyóiratot fog össze szakkönyvek, kutatási jelentések, szabadalmak, kongresszusi anyagok és egyéb információforrások mellett. Az eredeti dokumentumokhoz való hozzáférést a már említett, országosan koordinált könyvtári állomány biztosítja.

A CAN/SDI üzemeltetői a rendszer ismertetésénél hangsúlyozzák, hogy ennek a gépi szolgáltatásnak nem célja a hagyományos irodalomkutatási tevékenység kiváltása, hanem csak az információkeresésben figyelembe vett források bővítése, és így az információszolgáltatás teljesebb tétele, különös tekintettel a szórt és nehezen hozzáférhető szakirodalomra. Kiemelik, hogy

a szolgáltatás révén egyrészt csökken az információkereséssel eltöltött idő, másrészt az igénylő gyorsabban juthat hozzá az általa igényelt információkhoz;

a mágnesszalagon beáramló információhalmaz további szellemi feldolgozást nem igényel, és mély dokumentációs feltárásánál fogva igen sok oldalról /szerző, testületi szerző, közreadó folyóirat, kulcsszavak és ezekből álló hosszabb kifejezések vagy kulcsszó töredékek, szakjelzetek, irodalmi hivatkozások oldaláról/ kereshető.

A CAN/SDI szolgáltatás szervezésére jellemzőek a következők:

- a szolgáltatás előfizethető;
- a keresőprofil a CAN/SDI kézikönyv segítségével a felhasználó maga alakítja ki, de helyességét a szolgáltatás szakemberei ellenőrzik;
- a felhasználó megszabhatja, hogy az általa feltett kérdésre mely mágnesszalagokat vizsgálják át;
- fő tevékenységük a kurrens figyelés, de ha az előfizetett mágnesszalagos szolgáltatás azt lehetővé teszi, retrospektív irodalomkutatást is vállalnak.

A felhasználónak a rendszerbe bejelentkezésekor 40 dollárt kell fizetnie. Ha a keresőprofil legfeljebb 60 keresőkifejezést tartalmaz /kulcsszavak, szerző neve, hivatkozások stb./, a keresés előfizetési díja évenként 45 - 117 dollár egy-egy mágnesszalag figyelésére.

A könyvtár /illetve a szolgáltatás központi jelentősége és felelőssége révén a kanadai tudományos és műszaki tájékoztatás/ erre a magas szintű automatizáltsági fokra fokozatos fejlesztés útján jutott el. Ennek során több olyan, gépi uton, saját számítóközpont segítségével létrehozott szolgáltatás indult, amely jelenleg is üzemel. A fejlődésre vetett rövid visszapillantás szemléltetően mutatja be a könyvtár fejlesztésének országos jelentőségét, valamint általánosítható jellegű példát mutat az országos jellegű feladatok megoldásával foglalkozó könyvtáraknak.

Már 1962-ben gépi segítséggel állították elő a könyvtárba járó 10 000 folyóirat állományi és gyarapodási jegyzékeit.

1963-ban fejlesztési tevékenység indult könyvtári segédeszközök automatizált előállítására; KWIC típusu indexet adtak ki az Országos Kutatási Tanács publikációiról.

1965-ben készítették elő a tudományos és műszaki folyóiratok országos címjegyzékének automatizált szerkesztési és kiadási rendszerét; megjelent az első kiadás /ezt a következő években már üzemszerűen követték a további, aktualizált kiadások/.

1966-ban kezdtek kísérleteket a CT mágnesszalagok felhasználásával SDI szolgáltatás kialakítására.

1968-ban a CT, CA Condensates és ISI mágnesszalagos szolgáltatások előfizetésével megkezdték a CAN/SDI program realizálását.

1969-ben felvették a rendszerbe az INSPEC és a MEDLARS mágnes-szalagokat is.

1970-71-ben a CAN/SDI szolgáltatás tovább bővült.

Az automatizálás területén tényekkel szemléltetett fejlődés, valamint az előzőekben ismertetett szervezeti, könyvtári-hálózati fejlődés annak az eredménye, hogy 1957-ben az Országos Kutatási Tanács elnöke a könyvtárra országos szerepkört /feladatokat és felelősséget/ ruházott, annak Országos Tudományos Könyvtár-rá történő alakításával. Az eredeti, majd a módosított oklevél szerinti működés /1957-65, illetve 1966-69/ tevékenységi területének jelentős kibővítését eredményezte az a kormányzati irányelv, amely az Országos Kutatási Tanácsot felelőssé tette az országos tudományos és műszaki tájékoztatási rendszer kifejlesztéséért, az Országos Tudományos Könyvtár középonti szerepének alapulvételével /1970/. Ez a könyvtár fogja össze tevékenységével a kanadai könyvtári hálózatot és teljesíti ki azt tájékoztatási hálózattá. Ebben a tevékenységében játszik jelentős szerepet a széles körű automatizálás és így a CAN/SDI program realizálása is.

"" ""

I R O D A L O M

- /1/ A policy for scientific and technical information dissemination. Ottawa, 1969. 35 p. = Science Council of Canada, Report No.6.
- /2/ Some thoughts on the elements of a national STI system. Baboitt, J.D. = Canadian Library Journal, 28.k. 4.sz. 1971. p.290-300.
- /3/ The Technical Information Service of the National Research Council of Canada. McBurney, R.E. = Industrial Research and Development News, 5.k. 2.sz. 1970. p.8-11.

